

POGAJAJ BÓH

ČASOPIS EVANGELSKICH SERBOW

12. číslo · ISNS 0032-4132

Budyšin, december 1983

Lětnik 33

Hrono za december 1983

Bóh praji: Hlej, ja nowu wěc činju; hižo rosće.

Njepytnejš to?

Jez. 43,19

Hdyž tute rozpominanje čítamy, je dobry lětni čas nimo. Slonco wjac tak njewohrěwa kaž hišće před někotrymi tydźenjemi a žně su dochowane. Někotři z nas to zawěsće wobžaruja a na zašle měsacy wróčo hladaja. Copty lětni čas je nimo, a zyma přińdže.

Ale za někotre měsacy je tež zyma nimo a rjane nalěčo přińdže. Džensa wo tym w přirodže hišće ničo widžeć njeje, a tola wěmy: Zmjerzka a zyma zańdžetej a čas rosćenja, kćenja a plodow přińdže. Štož na rjane nalěčo čaka a so hižo na nje wjeseli, tón drje wobćežnosće zymy lěpje znjese hač ton, kiž jenož wróčo hlada na zašle časy.

To pak njeplači jenož za horjeka naspomnjeni příklad. Podobnje je to tež, hdyž jenož na zašle časy myslimy a wo přichoda ničo wjac njewočakujemy. Znajmjeiša běše to pola israelskeho luda tak.

Hdyž profet horjeka napisane bože słowo připowědaše, běše Israel we babylonskim zajeću. Woni wědžachu wo starych časach a sebi rady powědachu wo Dawidže a Salomonu, wulkimaj kralomaj ze zašlych časow. Woni myslachu na to, zo běchu hižo jónu w podobnym položenu byli – tehdom w Egyptowskej – a kak bě Bóh jim přez wulke skutki wupomhał. Ale to wšo běše zašłosć, to rěka dolho nimo. Zo Bóh tež w babylonskim zajeću z nimi je a móc ma jich zaso do slubjeného kraja přinjesć, na to njemylachu. Woni njewěrjachu do božeje pomocy w swojej nuzy. Woni so Bohu njedowěrjachu.

Profet praji nětk w božim mjenje: Runje tak, kaž je Bóh w zašłosći pomhał, móže a chce won tež džensa pomhać. Móžemy nowe skutki našeho Boha wočakować. Kedžbujće na to, štož Bóh džensa čini, a wočakujće tež za přichod wulke skutki Boha, a to tež potom, hdyž so to, hladajo na wobstejnosc, zda njemóžne być. Dowěće so swojemu Bohu.

Israelski lud je woprawdže zaso do swójeho kraja wróčo přišol. Bóh je swóje slubjenje dopjelnił. A tola měnju, zo je so z tym slubjenje hakle zdžela dopjelniło. To nowe, štož hižo rosćeše, njeběše jenož wuswobodženje israelskeho luda z babylonskeho zajeća, hačrunjež běše to hižo wulki skutk Boha. Ale Bóh chce čłowjekam wjac dać hač zemske derjeměće. Bóh chce čłowjeka wumóžić z mocy zleho a hrěcha. Wón to čini přez Jězusa Chrystusa. To je to nowe, štož za čas babylonskeho zajeća Bóh hižo přihotowaše. Wo tym Israel ničo njewědžeše, a tež potom, hdyž boži Syn na zemju přińdže, njespóznawachu jeho, ale wotpokazowachu jeho. Profeta běše na to skedžbnił, hdyž w božim mjenje praješe: „Hlej, ja nowu wěc činju; hižo rosće. Njepytnejš to?“ A tola to njespóznawachu.

Ale je to pola nas hinak? Tež my hladamy na bože skutki w přjedawšich časach. Tak myslimy runje w tutych dnjach na Jězusowy narod, to rěka na wulki skutk našeho wumóženja. Wězo mamy so na to dopominać a Boha za tutón wulki dar chwalić a so jemu za to džakować. Husto dosć pak tež na to zabudžemy, zo hody nas na wot Boha poslaného wumóžnika dopominaja, a myslimy jenož na to, štož my druhim darimy a kak móžemy sebi tute dny najlěpje zarjadowať. Dyrbimy sebi trošku časa namakać, zo bychmy boži dar, kiž so w Jězusu jewi, rozpominali. To pak njemóže

hišće wšitko być. Z Jězusowym narodženjom je so něšto započalo, štož tež za mnje džensa plači. A to husto zabudžemy! Rěčimy wo božich skutkach w zašlych časach a spěwamy „Bóh je při nas tudy“ – ale ličimy džensa z Bohom? A jeli tola z božeje přitomnosću ličimy, potom tak, zo hižo wěmy, što Bóh wot nas chce a kak wón jedna. Něšto noweho wjac wot Boha njewočakujemy.

A nětko nam hrono praji: Před nami leža nowe skutki našeho Boha! Njehladajće jenož na to, štož je Bóh činił, ale dajće sebi z toho na to pokazać, zo tež džensa a w přichodže naš Knjez wulke wěcy čini. Kedžbujće na tute nowe skutki našeho Boha. Woni su tež džensa mjez nami! Njepytnejš to?

A tež w přichodže móžemy něšto wot Knjeza wočakować. Wězo to njerěka, zo položimy ruce do klina a jenož na to čakamy, štož Bóh čini. Mamy to naše za přichod čłowjesta činić. Ale z tym njeje prajene, zo leži přichod jenož w našich rukach. Bóh chce nam přichod dać, kiž sebi njemóžemy sami wutworić: nowe žiwjenje w njebieskim kralestwje, kiž je so přez Chrystusowe horjestaće hižo zjewiło a kiž je tež hižo džensa mjez nami. Jónu wone so w cylej krasnosći zjewi. Potom je na cyle nowe wašnje widžeć, zo so naš Knjez z wumóžnikom swójeho luda stawa. Tuta „nowa wěc“, kiž Bóh čini, hižo rosće. Hač z tym ličimy?

Albert

Narod Chrystusa. Wurězk z mólby Loussia (1976) we woltarnišću cyrkwyje naroda w Bethlehemje.

Přeju wšitkim čitarjam našeho časopisa žohnowany a měrny adwentski čas a strowe hodowne swjate dny!

Cyril Pjech, redaktor

Přeprašujemy wšitkich zajimowanych na **ordinaciju** dotalneho wikara Jana Malinka! Wona budže njedzelu, dnja 11. decembra 1983 w 14.00 hodž. w cyrkwi w Hrodźišću pola Wosporka. Přińdžće prošu wšitcy! Cyril Pjech, redaktor

„Živy Bóh chce měč sprawny swět“

Mysle k Luther-filmje našeje telewizije

Smy hižo w nowemberskim čisle wo tutym filmje pisali, prjedy hač smy jón widźeli, a tam naspomnili jeho kónc, kotryž napomina k zasadžowanju za zdžerženje měra na swěće. To běše woprawdže hnujacy kónc cyłeho wulkeho džěła.

Ale před tym smy 450 minutow dolho byli swědkojo wulkeho rozestajenja, kotrež steješe na spočatku toho, štož džensa smy — ewangelskich cyrkwjow. Wšo bě cyle jasnje na wosobu Luthera a jeho bój wusměrjene a tohodla wostachu druhe wosoby pódla njeho někak zezady. To njeje žana kritika, ale to njehodži so wjele hinak činić, hdyž ma so tajki hober, kaž Luther to bě, předstajeć. Ulrich Thein je jemu dał woprawdže imponantne sčłowječenje přez swój wusahowacy džiwadźelniski wukon.

Pódla Luthera pokazuje so jenož malo markantnych wosobow, ale te su trěbne za předstajenje jeho bojow. To je najprjedy mnich Tetzl, kotryž so tež jara wuraznje předstaji. Cajetan a Eck staj potom jenož ilustraciji toho, štož je Luthera najprjedy pohnulo, swój skutk započec.

Nimo tutych reprezentantow stareje cyrkwy, kotraž njeje džensniša romskokatolska cyrkej — tohodla njetrjebaja katolikojo tež hněwni być tuteho filma dla — je to wosebje Thomas Müntzer, z kotrymž ma so Luther rozestajeć, hdyž chce swój nadawk spjelnić.

A wot Thomasa Müntzera, nic wot Luthera, je tež sada našeho nadpisma, kotraž je na mnje nimo kónca filma najwjetši začič činiła. Jasnišo hač Luther je Müntzer spóznał sčěwki, kotrež wuchadžeja z ewangelijskeho žiwym Bohu, kotryž je so w Jězusu Chrystusu čłowjek stał a tak čłowjekam zblížil.

Stworicieljo filma njeju sej nadawk lohki sćinili. Bychu tež móhli Müntzera přec wostajić. Za předstajenje Lutheroweje reformacije njeje wón na kóždy pad trěbny. Z jara wulkej napjatosću sym slědował, kak so wěc předstaji, a mam začič, zo je so namakał puć, kotryž woběju mužow sprawnje předstaji. Lutherowy skutk bě přewinjenje dotolneho njesprawného porjada w cyrkwi, zo njeknježeše bože slovo nad wšitkim, ale zo družicy knježachu nad božim słowom. Müntzer chcyše wjace, a jeho žadanja su sprawnje, ale za nje njebě čas hišće zrały, kaž njebě sto lět prjedy zrały był za Husa, ke kotremuž so Luther w Lipsčanskej disputaciji wuznaje.

Myslu sej, zo je film wulki skutk, kotryž so bohužel njehodži wučerpać přez jedne widženje. Nadžijam so, zo so wón wospjetuje a zo můžeme so potom hišće dokładnišo z nim zaběrać.

Cyril Pjech

Serbski wosadny džěń w Židžinom

Bě to nětko hižo třeci raz, zo so zetkachmy někotři z Budyskich stron z ewangelskimi serbskimi holanami Wojerowskeho wokrjesa. Před dwěmaj lětomaj pobychemy w Lejnom a Ptačecach. lóni w Blunju a nětk běchmy přepróšeni do Židžinoho.

Bě drje to přeni kroć, zo so w tamnišej kapałce serbske kemše wotměchu. Z nami horstku Budyskich bě so, za naše serbske poměry, nahladna wosada

Skupina kemšerjow na Serbskim wosadnym džěń w Židžinom dnja 16. oktobra 1983

zhromadžiła. Tež wosadny kněz farar Jürgensohn bě přitomy a wšitkich na spočatku božej služby w němskej řeči postrowi.

Potom swjećeše serbski superintendent farar Albert z nami serbsku božu službu. Čitanje njedželskich biblijskich tekstow w serbskej řeči wobstarašaj na wokřewjace wašnje šulerjej Lubina a Měrcin Tarankec z Hajnic-Budestec. Džak a slawa jimaj!

Na to nam farar Albert na jednore a zrozumliwe wašnje wukładowaše předowanski tekst a pokaza w jadriwych słowach na winowatosće křescana a džensniše možnosće skutkowanja.

Šulerki a starše Serbowki w pyšnych Wojerowskich drastach pak spožičihu božej služby nadobny a swjedženski raz.

Z wjele lubosću přihotowany zhromadny wobjed we wjesnej pěstowarni wšitkim wuběrnje zesłodža. Při wjeso-

łym spěwanju našich ludowych spěwow, mjz kotrymž slyšachmy tež chutne a žortniwe přinoški, so popołdniše hodžinki spěšnje minychu.

Wosebje lubješe so nam solistiski přinošk Židžinjanskeje šulerki, kiž nam „Lubka lilija“ a „Hanka, budž wjesoła“ na chwalobne wašnje zaspěwa — a to wšitke štučki z hlōwy!

Při kofeju a tykancu kermušneje kajkosće so tež někotražkuli wužitna bjesada a rozmołwa plečeše. Skónčnje pokaza farar Albert na přichodne serbske ewangelske cyrkwinske zarjadowanja, na kotrež bychmy tež rady zaso wjetšu ličbu Serbow z Wojerowskich kónčin witali.

Wutrobne „Zaplać Bóh“ wšitkim, kiž su na někajke wašnje k dobremu poradženu rjaneho dnja přinošowali, kiž so z modlitwu a džaknym kěrlušom skónči. Wosebity džak serbskim žonom w Židžinom za jich wulku prócu wo tutón džěń.

A. Grofa

Čicha nóc, swjata nóc

Je mnoho, skónčnje tež njewěrnych ludžy, kiž njemóžeja sej hody předstajeć bjez tuteho spěwa. Wón spěwa so po cyłym swěće, a wulcy a mali maja jón pře wšo jara rady. Přeni raz je wón zaklinčal před wjace hač 150 lěty při hodownej połnocnej mši w rakuskich Alpach. Wo jeje nastaću so tuto rozprawja:

Jako zwěsći kantor Gruber cyle krótko do hód w léce 1818, zo su pišćele w cyrkwičce w Oberndorfe skóncowane, wopyta kapłana Mohra, zo by z nim wuradžował, što ma so činić. Wučiništaj sej, zo napisa kaplan znajmjeńša někajku pěseń a zo zložil Gruber k njej melodiju. Hišće na samsnym dnju popołdnju spjelni kaplan swój slub a wječor zložil kantor naspěw.

Na druhi džěń rano bě patoržica, a kantor nazwučowa pěseń z holičemi. Džěćacy holči chór přewodžeše holičec na gitarje. K tomu zaspěwa kaplan tenor a kantor bas. Wječor, na połnocnych kemšach bě premjera, a wěrjacy, kotřiž buchu wot toho překwapjeni, slyšachu wjesele romantisku hudžbnu mólbu wo čichej noci patoržicy, wo swjećenju hwězdow, wo knježnje a pastyrskéj scenje.

Pozdžišo, jako přińdže pišćelotwarce z bliskeho Zillertalskeho doła nastroj naprawil, wuchwalowaše so Gruber, kak su sej dyrbjeli w nuzy pomhać, a zaspěwa jemu pěseń. Tež pišćelotwarcej so wona jara zalubi. Wón sej ju wotpisa a sobu domoj wza.

Ze Zillertala chodžachu pućowacy muzikanca do cyłeho swěta a woni su spěw popularizowali.

Do wyšich hudžbných kruhow dósta so wón w léce 1833, jako zaspěwa jón znaty Zillertalski kwartet na swojim koncerce w Lipsku. Pjeć lět pozdžišo bu spěw přeni raz čišćany wudaty a bu do wšelakich řečow přeložowany.

Do serbsčiny je spěw jara spodobnje přeložil Handrij Zejler. Pozdžišo wobstara za katolskich Serbow nowy přeložk Michał Nawka, tež derje.

Hudžbni stawiznarjo su zwěsćili, zo je melodia mjenje znata operowa melodia italskeho komponisty Domenica Cimarossy. Někak so wo tym wadža, hdy je pěseń přeni raz w alpskich wysokich horinach zaklinčala. Někotři měnja, zo je to bylo hižo w léce 1813, potajkim 5 lět prjedy. Tutón problem je njewažny a nima wliwa na swětowu wobľubowanost tuteje krasneje hodowneje pěsnje!

M. Hl.

Historische Sonderausstellung
im Museum für Deutsche Geschichte

Martin Luther und seine Zeit

Martin Luther Ehrung 1983
der Deutschen Demokratischen
Republik

*Prédnja strana přewodneho zešiwka wu-
stajeńcy*

Što z nich zhonimy?

Wjele dobreho wo Serbach nam Luther njewěd prajić. „Najhubjeńši ze wšitkich narodow su Serbja, do kotrychž je nas Bóh čisnyl. Bóh mjenujcy pučuje přeco k najšpatnišim narodam... Tak přińdže tež Christus tu do Serbow, zo by zaničil skutki čerta a wučeril čertow, kiž tu bydla mjez burami a měsćanami.“

„W swoich skutkach a w swojej woli su (Serbja) tupeje mysle a blazniwi. Za čas předowanja nochcedza kedžbować abo rozmyslować, ale steja, hlouwu nabok wobroćejo, kaž koliki, slepi a němi. Pozdžišo, hdyž du z cyrkwy, začisnu Bože słowo a jeho doktorow abo so jemu wusměja.“

Njeje wěste, hač je Luther hdy před serbskej wosadu předował. Možno je, zo měni we woběmaj wuprajenjomaj přeněmčenyh Serbow we Wittenbergu a jeho wokolinje.

Rady přirunuje Luther jednotliwe narody mjez sobu. Jónu zwěsći: „Čechojo žeru, Serbja kradnu, Němcy žlokaja.“ Njewjedu so tež džensa hišće podobne řeče wo jednotliwych narodach, wo Polakach, Čechach, Algeričanach atd.?

Tamny króć Luther wospjetuje: „Serbja pa paduši a najšpatniši narod čłowjestwa.“

Nam zdadza so wuprajjenja Luthera wo Serbach jara twjerde być. Něšto pak dyrbi so k wujasnjenju (nic k wuzamołwjenju) prajić. Luther je rady a wjele swarił. Hižo rowjenkojo so postoriču na twjerdej řeči reformatora. Luther běše pesimist w swoich nahladach wo ludžoch, narodach a cyłym

swěće. Wšitko widžeše sputane pod mocu hrěcha. Čim dokładnišo znaješe ludži a ludy, čim špatnišo sudžeše wo nich. Wuchwalił je poprawom jenož narody, kiž njeje znał. „Swojich lubowaných Němcow“ je Luther samo jónu „bestije“ mjenował.

Wosebje wótrje je řečał wo wobydlerjach Wittenberga a wokolinje. Hórko přestapjeny běše wot sebičnosti a nje-kultury ludži. Měnješe, zo su burja, měsćenjo a zemjenjo wokoło Wittenberga „swinjam podobniše hač čłowjekam“. Prawje widžeše Luther, zo su tamne končiny Němskeje wo wjele dale wuwite hač Wittenbergski kraj. Tola je njesprawne, zo sudži wo Wittenbergskich ludžoch tak špatnje.

Směmy za to měč, zo je Luther přenjesł swoje hubjene nahlady wo Wittenbergu na Serbow, kiž wšak njedaloko Wittenberga bydla. Z tym njeje Luther wuzamołwjeny, widžimy pak jeho nadpady na Serbow w hinašim swětle.

Legendy

Rady je sej lud powědał wo Lutheru. Tež mjez Serbami su so wšelake legendy rozšěrili, kiž pytaču za zwiskami mjez Wittenbergskim reformatorom a Serbami. Daloko rozšěrjene je mjenjenje, zo je Luther Serbam smjerć wěšćil, prajo, zo njeje trjeba, bibliju do serbsčiny přeložić, dokelž Serbja za 50 abo 100 lět wjace njebudu. Tola tajke wuprajenje pola Luthera njenamakamy, a tež nic pola tamnych reformatorow. Legenda je drje hakle nastala w pozdžišich časach, hdyž wěšćachu Němcy Serbam smjerć a hdyž Serbja wotmołwicu, zo so hižo Lutherowe wěšćenja spjelnili njejsu.

Dalša legenda twjerdzi, zo je Luther w kłóstrje Marijina Hwězda předował. W „Chronice kłóstra Marijina Hwězda“ so pisa, zo je tam pječa Luther předował a chcył kłóster za nowu wěru dobyć, štož pak so jemu njeporadzi. Směmy pak z wěstosću prajić, zo Martin Luther Marijinu Hwězdu ženje wuhladał njeje, haj, zo w cyłym žiwjenju njeje Hornju Lužicu ženje wopytał. Lužica słušeše tehdy česckemu kraleju. Luther pak skutkowaše w Sakskej.

Druhdy je so pisašo, zo měješe Luther serbskeho pomocnika (famulusa). Samo jeho mjeno běše znate: Wjacław Mět ze Sornowa. Woprawdže namakamy w starych listinach tute mjeno. Wjacław Mět je so 1543 jako farar do Zleho Komorowa powołał. Tola zo by won Lutherowy famulus byl, so njehodži dopokazać. Luther jeho na příklad nihdže jako swujeho famulusa njenaspomni.

W nowišim času je so rozšěrilo mjenjenje, zo je Luther Serbow germanizował a podpěrał statne naprawy přečiwo Serbam. Je pječa byl přečiwo serbskim Božim službam.

Je drje wěro, zo njebě Luther přečel Serbow a zo je, kaž smy horjeka pisali, mócnje na nich swarił, ale jich přeněmčic njeje ženje chcył. Runje Luther je postajił prawo každoho naroda, Bože słowo w maćernej řeči slyšeć. Fararjam je wostajił wulku swobodu, zo bychu zrdadowali wosadne žiwjenje sami na najlepše wašnje.

Šćěpjenje Serbstwa

Hižo 1521 slyšachu Serbja přenje lutherske předowanje: mnich Pawoł Bosak wučěše w Budestecach lud po nowej wěrje. Reformacija poča so mjez Serbami šěrić. Bórže wšak so přesadži zasada: Kotrehož kraj, tohož nabožina. Knježkojo postajichu wěru swoich pod-

danych, a jim bě lutherske wuznaće ze wšelakich přičinow lubše.

Pjećdesat lět po Lutherowej smjerći běše 90 procentow wšěch Serbow lutherskich, jenož 10 procentow zwosta při katolskim wuznaću. Běchu to poddanojo Budyskeho tachtanstwa a kłóstra Marijina Hwězda, kiž njepřistupicha k nowej wěrje.

Šćěpjenje bě zawěšeć na škodu Serbstwa. Trjebamy jenož na to myslić, zo dyrbjěše so cyła literatura dwójce wudać: spěwarske, čitanki, biblija, nowiny. Tola w swoich najlěpšich časach su Serbja přeco dokonjali, přewinyc šćěpjenje na dobro naroda a so mjez sobu wobohaćić. Runje serbska zašłosć je polna příkladw praktiskeje ekumeny mjez woběmaj wěrywuznaćomaj.

Nastaje serbskeje inteligency

Lutherowy program běše, Bože słow w maćernej řeči předować. Što pak dyrbjěše to mjez Serbami činić, hdyž nic Serbja sami? Bórže namakamy tež mjena Serbow na uniwersiće we Wittenbergu. Wjac hač štyrceći młodyh Serbow tam studowaše za čas Luthera.

Dwejo z nich staj přištoj k wosebitemu slawje. Jan Brězan z Choćebuza bu posol ewangelija w Litawskej, a Serb Caspar Peucer z Budyšina woženi so z džowku Philippa Melancthona.

Tež Frankfurtska uniwersita wotwěraše swoje wrota Serbam. Započachu samo na njej podawać hodžiny serbsčiny!

Nastaje serbskeje inteligency je wažny wuskutk Lutheroweje reformacije za naš lud. K přenjemu razej mějachu Serbja wjetšu skupinu ludži, kiž běchu wukublani na uniwersiće a kiž dyrbjachu so swujeho powoľanja dla zaběrać ze serbskej řeču. Bórže běchu widžeć dobre wuskutki: wudachu so přenje serbske knihi.

Nastaje serbskeho pismowstwa

Z časa před reformaciju njeje nam znate, zo bě so někajka serbska kniha wudała. Hakle program Martina Luthera, předować Bože słowo w maćernej řeči, běše nastork, zo započachu ewangelscy fararjo serbske knihi wudawać. Džeržachu so na spóčatku cyle Lutherowych spisow a přeložichu spěwarske, katechizm a bibliju. Nowy zakon bě dvě léce po Lutherowej smjerći do serbskeje řeče přeloženy — tola čisćala so tuta serbska biblije njeje; njebě pjenjez za tajke wulke předewazće.

Hodžijski farar Wjacław Worjeh wuda w léce 1594 přenju hornjoserbsku knihu: Lutherowy Mały katechizm. Knihu pak sej njekupichu jednorci serbscy burja a robočenjo (zwotkel dyrbjeli móc serbsce čitać?), ale kniha běše wotmyslena jako pomoc za fararjow při wučěnju wosadnych.

Kaž smy widželi, njeměješe Martin Luther wosebiteho zajima za serbski lud. A tola je jeho reformacija bohate plody mjez Serbami měla: Serbja nawuknychu přez reformaciju čitać a pisać. Česki wučenc Josef Jungmann je prajil, zo slawa naroda, kiž je sej wutworił swuju literaturu, njezańdže do wěčnosti. Je-li to wěro, tak je tež Martin Luther přinošował k slawje serbskeho naroda. Jan Malink

Słowa Luthera

Njeswěra ma jako korjeń to, zo pyta každy jenož swoje.

Nan a mać móžetaj sej zaslužić na swoich džěsćoch njebhjesa, ale tež helu.

Słowo „wěrnosć“ njeměni jenož słowa, ale dyrbi stać nad cyłym žiwjenjom.

Hodowny swjedžen chudych Cyganow

Maurice Cènelon

W Bretani bě wjeska z mjenom Cordemais. Bě to cyle mała wjeska. Najskerje njeje so tam ničo změniło, ale sym tam pobyl, zo bych za tym pohladal.

Woneje patoržicy — pisaše so léto 1913 — bě jara zyma, a z hłubin morja přichadźacy wětr duješe lódzymny. Wot stareho konja čehnjeny, hibaše so stary zeleny plachtowy wóz, kaž mējachu je tehdom Cyganojo, po drože. Prědku so čumpaca latarnja a zady tež jedna. Wóz stonaše wosrjedź wichora a hibaše so lédma.

Wjes njebě wjace daloko, snadź jenož dwaj kilometraj, abo hišće mjenje, jako hišće sylniši, nahły stork wichora plachtu wot woza wottorhny, runje tak, jako by předešník wobročil.

Pod plachtu sedźachu ludžo: wot slónca spaleny młody muž z rjanymi čornymi wusami sedžeše w kuće, jeho žena, kotraž bě krótko před porodom, a dvě małej džěšći, kotrejž ze strachom a ze zymu plakaštej. Muž mysleše jenož na jedne: namakać wuček, a to spěšnje. Ale što poskići Cyganam nočlěh?

W bliskosci bě, kaž daloko bě to pómje widžeć, jenož tři statokow: spadany młyn, korčma poľna swětla a hary a w polach drěmacy burski statok. Młyn bě najskerje wopušćeny, dokelž ničo na woľanje Cygana njewotmoľwi. Kaž móžeće sej myslić, njebě w korčmje za nich městna; wosebje hody njejsu korčmy za tych, kotřiž maja wjace nuzy hač pjeněz.

Tak zwosta burski statok, štož woznamjenješe runje telko kaž: mało nadźije. Burja njemějachu Cyganow přejara rady, wosebje nic, hdyž bě hižo čma. Tola wočinichu so durje, jako bě Cygan zaklepał. Mjez swětłom a sćinom chileše muž swoje wobličo won. Bjez toho zo by jeho přetorhnył, słušaše bur na prošenje pućowaceho. A potom praji cyle jednorje: „Wotstajće waš wóz na dworje, wy woboi čłowjeko. Dowjedźće wašeho konja do hrodže a počje z wašej žonu a džěšćomaj chětre nuti, zo byšće so zwohrěwali!“

Tak rěči křesćan, wosebje patoržicu. Tak dyrbjeli my wšitcy rěčeć. Tuťon to činjše, a tohodla mam Wam stawiznu powědać.

Cygan so zdwórliwje podzakowa, a bórže ridrowaše jeho wóz ze zelenej plachtu do dwora. Bur dowjedže samodruhu žonu a džěšći do domu, a Cygan spyta při swětłe latarnje telko z njezboža wuchować, kelkož z woza džěše. Tak donjese do brožnje toľste poslešća, kotrejž słuža ludžom jeho luda jako ložo, wuchowa chléb, sel, niske blido, jeho cyły poklad.

To traješe chětro doľho. Jako bě hotowy, zastupi Cygan do jeničkeho bydlenkeho ruma burskeho statoka, zo by so tež trochu zwohrěwał. Před kachlemi sedžeše burowka. Wona dzeržeše w rukomaj do pjeluškow zawite džěčo, wot kotrehož kukaše jenož mjezwočko won, mjerne a rózojte.

„Maće jara rjane małe džěčko“, praji Cygan. „Bych sej drje prał, zo by naše jemu podobne bylo.“

Burowka so posměwkný. „Ale to je tola waše“, praji wona.

Doľhož bě Cygan swój wóz wotkłodawał, běchu jeho žonu, kotraž bě na kóncu svojich mocow, na připadne ložo položili. A tam bě swoje džěčko, kotrejž woćakowaše, porodžila.

A nětko poskajće!

Tuťon burski statok w Cordemais njebě ani wulki ani bohatty. Bě to jedyn z tutych sylnych bretoniskich domow, w kotrychž džěla jenož drjewjane wrota bydlenje čłowjekow wot bydla skotu, kotrehož hłowy widziš přez kulowate džěry hladać. A na drugej stronje běchu dyrbjeli Cyganku na čerstwu slómu položić.

Džěčo dróhi a wichora bě so na tutym 24. decembrje léta 1913 w hrodži narodžilo! Wokoło nowonarodženeho njepobrachowachu ani wosał ani woł ani wowy wot tehdom. Někotre kozy běchu jemu samo hišće jako nadbytk přidate.

Jako bě Cygan so dosć jara wjeselił, njebjesa chwalił a swoju žonu wokošał. zblizi so jemu bur a praji: „Je hižo po jědnacich. Moja žena a ja pónđžemoj nětko kemši wosrjedź hodowneje nocy. Dowěrimoj wam dom, činće, jako byšće byli doma.“

Swój dom Cyganej dowěrić! Wón drje bě jara dobry křesćan a hnada tuteje nocy bě drje jeho jara hłuboko hnula. Kelko z nas by to tež tak činiło? Ale wón to sćini a wón wosta w prawje. Jenož zo njemějastaj wón a jeho žena, jako běštaj do cyrkwy došľoj, prawy měr, doniž njeběštaj wšo fararjeje wupowědaľoj.

„Moji přeceljo“, šepťaše duchowny, „to je tola džiwapoľna stawizna, kotraž je so nam w tutej nocy stała.“

A jako bě wokomik přišoľ, zo by šoľ na klětku, wostaji knjez farar doľho přihotowane předowanje a zdžěli swojim wosadnym stawiznu, kotruž wy hižo znajeće.

„Moji bratra“, skónči wón, „džěčo je so nam w tutej nocy narodžilo. Džiče tohodla jutře rano a postrowće je a donjesće jemu waše dary!“

To so wuslyša. Přichodne ranje, lédma zo běchu kruwy wotućili, čehnjechu wšitcy křesćanscy ludžo z Cordemais (to rěka někak cyła wjes) do pokorneje hrodže. Či jedni přinjesechu pječenu kokošku abo tež žiwu, druzy rjenje wušiwane drasćički, zaso druzy blešu swójeho najlěpšeho wina. K sylzam hnući Cyganojo njewědžachu, kak so džakować. Ale to njebě tež trjeba, tak zbožowni běchu ludžo, zo mōžachu darować, a wjeselachu so, zo smědža dobri być.

Skónčnje zjewi so tež wjesny šoľta. Ani šoľca, ani wjesnjanosća, žandarmojo njejsu přeceljo Cyganow. Ale tuťon džeri njebě tajki kaž druge dny. Cyganam, kotrychž wšudže honjachu a kotřiž njejsu nihdže doma, poskići šoľta wjeski Cordemais, zo bychy so we wsy zasydlili. Přiwzachu jich, poskićichu jim domiznu, sćinichu jich za wobydlerjow wsy kaž wšěch druhich.

To běše najrjeňši dar, ale cuzy njemōžachu jón přijimać. Čahawy ptak njeje žadyn zasydleny. Jako cyrkusowi artisća zaslužachu sej moji Cyganojo swój chléb čahajo wot jednoho městna k druhemu. Kak by mōhł wot rejowanja na powjazu a přez hłowy mjetanja živy być na wjesce Bretanje, a to hišće w zymje?

Wostachu jenož dvě njedželi w Cordemais. Farar wukřiči nowonarodženeho, kotryž dósta wězo předmjeno Noël (hodowne džěčo).

Noël Laroche je džensa šěsćaštyrceći lět stary. Wón je włodyka Cyganow dobreho wašnja, jedyn z tych, kotřiž wjedu swój lud do mjenje čmoweho přichoda. Hdyž wjedže jeho pućowanje jeho do kónčiny města Nantes, njezabudže ženje, ze swojim cyľm splahom wo-

kolopuč sćině do Cordemais, tuteje maľeje francoskeje wjeski, kotraž je při hrodži najspodžiwniše a najrjeňše hodownědy dožiwila.

Luther a Serbja

Zakónčenje serije

„Martin Luther – wobrazy z jeho žiwjenja“

Serbja w času reformacije

Wulki narod běchu Serbja w lětstotku reformacije. Na wuchodže sahachu hranicy serbskeho kraja do džensnišjeje Póľskeje, na sewjeru njebě daloko do Berlina, a na zapadže bydľachu Serbja hać k Łobju. 50 kilometrow před Wittenbergom běchu wjeski, w kotrychž wjetšina wobydlerjow ani słowčka němšce njemōžeše. Jenož zředka wobknježeše Serb tehdy němčinu.

Bědne bě poľoženje Serbow: Wjetšina běchu roboćenjo a mali burja. Ratarstwo běše zastarske a maľo wunošne. We wjetšich městach Lužicy knježeše němčina, Serbja sľušachu do měšćanskeje chudžiny. Kruće stražowachu wšelacy rjemjeslnicy, zo njeby Serb jich powoľanje nawuknył. Postajichu, zo smě jenož tón rjemjesľo nawuknyć, kotrehož přjedownicy njejsu „Serbja abo tamneho njecestneho pochada“. Njedžiwamy so tuž, zo njebě serbskich bohaćkow. A samo hdy by Serb zbobatnył — bórže by so dyrbjal přeněmčić.

Duchownych wjednikow Serbja njemějachu. Tón jedyn abo tamny wučenc bě drje z jich rjadow wušoľ — ale k slawje bě w cuzbje přišoľ, a tam tež wosta. Fararjo njemōžachu być wjednicy swójeho luda: niske bě jich wukubľanje, niske běchu dochody. Tak dyrbjachy bóle ratarić, hać zo mōžachu so wo duše svojich wosadnych starać. Njetrjebamy so džiwac, zo knježeše přiwěra a zdžěla njewěra mjez ludom.

Luther wo Serbach

Serbja běchu tón słowjanski narod, kiž Wittenbergeje najbliže bydleše. Je bjez dwěla, zo je Luther wo Serbach wědžal a so z nimi tež zeznał na swóich jězbach do wšelakich wosadow, z jednotlivcami tež we Wittenbergu a wokolijnje. A skónčnje studowachu tež někotři Serbja na Wittenbergskej uniwersiće.

Cyľkownje namakamy w Lutherowych spisach jědnaće městnow, na kotrychž Serbow naspomni. Mjenuje jich, kaž bě to tehdy z wašnjom, „Wenden“ a laćonsce „Wandalen“. Jědnaće króć rěči Luther wo Serbach, to je mała ličba, přetož: Hać dotaj je wudatych wjac hać sto toľstych zwjazkow jeho spisow. W nich namakamy njeličomne městna, hdžež rěči Luther wo cuzych narodach. Směmy z toho scěhować, zo mēješe Luther jenož maľo zajima za Serbow.

Wobhladaľmy sej jednoliwe spisy: W listach nječitamy ničo wo Serbach; we wšitkich jeho spisach a knihach jich jenož jónu naspomni; w jednym jeničkim předowanju wo nich rěči; džewjeć razow wupraji so Luther wo Serbach w swóich „rěčach za blidom“.

Katharina z Bora běše wutwariła klóšter, hdžež Luther bydleše, na wulku hospodu za studentow. Hdyž so wšitcy k jědži za wulkim blidom zhromadžichu, prošachu studenća Luthera husto, zo by k nim porěčał. Słowa mištra sej swěru zapisachu. Tak su nam wuchowali wonych džewjeć wuprajenjow wo Serbach.

Stary nan

Roman Jurja Brézana

Tuta kniha je hódny dar na hodowne blido. Jurij Brézan wopisuje na lubozne wašnje dušnu serbsku swójbu skařarja Tobiaša Hawka, kotryž měješe při swojim čezkim džěle w skale ze swojey spróniweje žonu Marju doma hišće žiwónosć z třomi hektarami wobstarać. Džěla zawěrnje nadosć! Hnujace, kak awtor pisa wo rozdžělanymaj rukomaj swojeho nana (str. 149). Tobiaš Hawk (abo lěpje Hačk?) je drje nan spisowaćela. Wězo njenamakamy po cyłych Serbach a w žanym druhim kraju tajku nadobno swojbu kaž tutu Hawkec. Tam njeje žaneje rozkory, žaneje zwady, žaneje njekmanosće a złosće. Tam je luta dobroćiwosć a dušnota, rjany měr a spokojnosć. Přichodna džowka starcej rje-knje: „Ty maš drje wšěch ludźi za dobrych, nana?“ (str. 55) Tuta sada charakterizuje cylu wulku swójbu lutyh dobrych ludźi. Brézan sam wě, zo tajkeje idealneje swójbje na zemi nihdže njeje. Wón chce nam rjane swójbne wobrazy namolować, zo bychmy so dali pohnuć, być někak podobni tamnym krasnym čłowjekam. To je nadobny wotpohlad awtora! A my rady hladamy do Tobiašoweje čisteje wutroby. Sylzy nam do woći stupaja, hdźy mlody mandželski w kwasnej nocy swojey zwěrowanej žonje slubi: „Ja chcu přeco dobry k tebi być.“ (str. 35) Abo hdźy wón pozdžišo swojey chorowatej Mari rje-knje! „Ja bych ći wot swojey (strowoty) dał, ta je strowa za naju wobeju.“ A wona wědžeše, zo rjeńšeho słyšeć njemóže (str. 41).

Čitajće knihu. Wy tam wjele rjanych mysłow nadeńdžeće. Hač knihu předku abo srjedža čitać započnjeće, je wšo jedne. Na 222 stronach wopisuje Brézan poslednje džesać dnjow 86lětneho starca. Njeńdže wšak jenož wo posledni ty-džeń Hawkoweho žiwjenja. Z wjele, jara wjele powědanja zhonimy, kajki bě zemski puć tutoho skromneho, ale wosobneho serbskeho džělaćerja. Pořna powědančkow je kniha, tuž ju ze zajimom čitamy.

Budžeš-li pěkne bajki bać, budža ći radži posluhać.

A tež tamne słowo nam do mysli přińdže:

Rjeńšo so baje, a wjace so lhaje.

Cyle wěsće powědančka njejsu protokole tamnych powědaných podawkow. Wunamakane powědanje móže wěrnije być hač wot wjele sprawných swědkow podpisaná wěcowna rozprawa. Nam njemě hić wo tón abo tamny podawk, što abo kak je so něšto woprawdže podało. Wažny je duch powědarja, a tón je dobry, dobroćiwý a rjany. Brézan je ateist. Wón drje nočne być bjezbóžny mjenowany. Snano je wón pobožny bjezbóžny. Tuž rady na njeho posluhamy.

Ewangelscy serbscy duchowni rěčachu w swojim konwencie wo tutym romanje, a to mjez druhim pod myslu, zo mataj spisowaćel a předar zdžěla samsne nadawki a zamołiwosć. Wobaj dyr-bitaj čłowjekej pomhać, sebje a swój čas prawje poznać, zo by móhl kmańšo wostać a prawy puć do přichoda sej wuzwolić.

Brézan w swojim romanje čłowjeka njeuposudzuje po jeho produktiwnosći abo po jeho towaršnostnej nahladnosći. Tobiaša Hawkowe mjeno njeje so ženje w nowinach slawilo, ale Brézan chce tu-

toho njeznateho, njebohateho skařarja z někajkeje serbskeje wsy chwalić, kotryž njeměješe wjele materiálnych kubłow a bě tola bohаты ze swojey pócćiwěj wutrobu. Tajke mysle so nam lubja. Wone njejsu přećiwu bibliji.

Jurij Brézan je zbožowny, zo je w našim času w našim kraju žiwy. Při wšej zahoritosći pak za naše towaršnostne a hospodarske poměry njeje wón zaslepny, zo njeby kritisce so rozhladować móhl (str. 144sč.; 166). Wón je so Bohu wocuznił, ale w swojey njewěrje njeje zasakły. Smějkotajo wón nam wostaja našu wěru, našu nadžiju na wěčne žiwjenje w njebjesach (str. 161). Miłe, domudre (Brézanowe słowo!) napokojwostajenje móže wšak bóle a strašnišo ranić hač wótre słowa.

Brézanowa serbsčina so nam lubi. Wón wobradža nam nowe słowa a wužiwa njebojaznje stare, w nowym času zacpěwane formy. Bjez rěčnych zmylkow wšak kniha njeje. Gerhard Wirth

Serbska bibliografija 1976–1980

Akademiya wědomosćow NDR – Institut za serbski ludospyt w Budyšinje je w swojim rjedže „Spisy Instituta za serbski ludospyt w Budyšinje“ wudał jako 56. wudaće horjeka mjenowany zapis wšěch sorabistiskich spisow tutych pjeć lět.

Cyłkownu redakciju měješe Měrcin Wałda a myslu sej, zo bě to za njeho hoberske džělo, 460stronowe wobšěrne džělo na starosći měć.

Wšitke spisy w čislowane a je jich bjez džewjeć 8000! To je zawěsće wuraz pilnosće a dopokaz, zo su Serbja žiwi, ale tež pokaz na to, kelko zajima w swěće za nich je.

Spisy su zřadowane do 14 temow, kaž na přikład: Lužiska krajina, stawizny Serbow, serbska rěč, literatura, hudźba, šulstwo a jako poslednja tež „Nabožina a cyrkej“. Mjez žórłami je wězo tež zapisany „Pomhaj Bóh“.

Cyril Pjeh

Ewangelski Serb twari w Lipsku wosadu Knjeza

Hdźy stejiš we wołtarnišću swětoznateje Thomas-cyrkwje w Lipsku, widziš na woběmaj stronomaj na scěnje dotal-ných superintendentow Lipska, předsta-jených we wulkich wobrazach. Jedyn z najznaćišich mjez nimi bě jednory delnjoserbski farar Oskar Pank ze Skjarbošća, hdžež so pozdžišo narodži delnjoserbski farar a patriot Bohumił Šwjela.

Nan Oskara Panka, Kito Pank, narodži so lěta 1808 w Dešnje a zložil jutry lěta 1832 na Choćebuzskim gymnaziju abituru a studowaše potom teologiju. Wón přewza serbske farske městno w Lutolu, hdžež wosta hač do lěta 1852. Potom džěše jako serbski farar do swojeje ródneje wsy Dešna, hdžež skutkowaše wjele lět tak spomóžnje, zo so hišće džensa wo nim rěči.

Kito Pank hraje w Delnjoserbstwje wosebitu rólu, dokelž je wot 1852 do 1863 jeničku tyždensku nowinu w delnjoserbskej rěči, „Bramborski Serbski Casnik“ redigował. Wyše toho založi wón w lěće 1850 „Serbske Towarstwo za Dolnu Lužicu“.

Z tuteho cyle wot Serbstwa postajowaného farskeho domu potajkim pochadža Oskar Pank, kotryž wopytowaše kaž jeho nan Choćebuzski gymnazij a tam na Michała lěta 1856 maturu zložil. Teo-

logiske studije absolwowaše wón na uniwersite w Halle. Wot lěta 1861 sem skutkowaše jako serbski farar w Skjarbošću, wokryes Choćebuz.

Lěta 1868 powołaču jeho do Berlina, z čimž započo so jeho kometej podobny postup. Po tym zo bě tam we wjacorych wosadach z fararjom, bu w lěće 1878 farar při cyrkwi swjateje trojicy, hdžež bě něhdy znaty teologa Schleiermacher skutkował. K dušepastyrskemu wobwodej cyrkwe swjateje trojicy słušeše Wilhelm-droha z palaisom kejšorstwoweje kenclije. To woznamjenja, zo słušeše swójbja tehdomnišeho kejšorstwoweho kanclera Otto von Bismarcka ke kemšerjam fararja Panka.

To bě zawěsće wulka česć za něhdyšeho wjesneho fararja ze Skjarbošća. Ale hižo někotre dny po nastupje jeho zastojnstwa wopyta jeho wjerchowka Bismarck a přeprasy jeho do palaisa k jědži. Z toho časa wuwi so wuske přećelstwo mjez kanclerom Němskeho kejšorstwa a serbskim fararjom Oskarom Pankom, kotryž bu doholětny dušepastyr swojby Bismarck.

W knize, kotraž je hódna so čitać, je wjele intimnych zetkani mjez Bismarckom a Pankom wopisanych. Najeća hubokeje wosobinskeje pobožnosće njeměješe kancler za organizowanu cyrkej wjele wyše. Tu runa so wón znatemu katolskemu spisowaćelej Heinrich Bülle, kotryž tež nima k swojey romsko-katolskej cyrkwi dobry poměr. Bismarck wučuwaše tež w ewangelskej cyrkwi njepřihódneho faktora mocy. Wón měješe přikład bojowniskeho katolicizma (Kulturkampf!) stajnje před woćomaj. Tohodla njezataji wón tež swoju antipatiju přećiwu dwórskemu předarjej Stoeckerej. Bismarck, kotrehož bě Schleiermacher z hronom Kol 3,23 konfirměrował, njehodžeše husto k zjawnym kemšam k Oskarej Pankej. Wón čuješe, zo na njeho tam tysacy woći wudžerachu kaž na zwěrjo w coologiskej zahrodze – tak je to jónu Pankej prajił.

Dokelž běchu so na kejšora Wilhelma I. atentaty zworali, bě Bismarck twjerde zakonje postajił a nětko bě jeho žiwjenje wohrožene. Škit přez tajnych policistow da so w přepjelnjenej cyrkwi jara čězko organizować. Tak

Wołtarnišću Thomas-cyrkwje w Lipsku

swjećeše Bismarck bože wotkazanje na příklad jenož doma w kruhu swójbny.

Pank rozprawja nam, zo je wón wjac cokróc sobu wot 101 jeja šeejcy (Kiebitzeier), kotrež „swěrní z Jever“ kanceleraj kóžde léto darichu, k narodninam kanclera jědł. Tola najradšo jědžeše kancler husace jeja, štož njeje runje normalne, ale pola hobra Bismarcka zrozumliwe. Husace jeja njesu tak lochko dóstać, ale w serbskim Lutolu móžeše Pank buram někotre wulišćić. Druhi króc wobstara. Pankowy džěd husace jeja a wone donjesechu so 1. apryla do palaisa kanclera.

Při jědži abo kofejpiću přetorhny so rozmołwa husto přez přepodaće někajkich depešow, kotrež dyrbyše Bismarck hnydom wotmołwić. Tohodla ležeše pódlata teraja abo šalki tolsty kanclerowy pisak přihotowany.

Něštožkuli wě Pank wo Tarasu „psu kejžorstwa“ — stajnym přewodniku Bismarcka při wuchodžowanju a w domje, rozprawjeć. Jónu je wón Panka samo do ruki kusnył, jako chcyše wón swój talar w pódlanskej stwě wotpožózić, hdžež bě psyk zawrjeny.

Wjac króc wołachu w tutym času Panka do Lipska. Pank wahaše, hać smě wuske styki ze swójbny kanclera přez wotchad z Berlina zběhnyć. Skónčnje woprašo so kanclera direktnje, što ma činić. Bismarck wotmołwi, zo je nawuknył, w podobnych situacijach na boži tajny hłós słuhać. Jeho modlitwa potom rěkaše: „Knježe, daj mi derje slyšace wucho!“ Wyše toho by móhlo Pankowe přesydenje do Lipska jara k lepšemu jednoty Němskeje być, kotraž bě so hakle mało lét do toho skowała. Při rozžohnowacej awdiency zwaži sej Pank přeće swojeho syna za dopomnjenku wuprajic: wony tolsty pisak, wo kotrymž hižo slyšachmy. Próstwa so směj kotajo spjelni...

W léce 1909 wuda so při přiležnosći 25lětného skutkowanja Oskara Panka jako superintendenta eforije Lipsk I je-

Oskar Pank jeho superintendent w Lipsku

mu k česći swjedženski spis, z kotrehož wuwzamy někotre daty:

Jako nastupi superintendent Oskar Pank na nježděli Exaudi léta 1884 swoje zastojnstwo, podstajachu jemu 4 wosady (parochije) z 8 cyrkwemi, mjez nimi 4 hłowne cyrkwe. Duchownych bě 19. W léce 1909 ličachu 23 parochijow ze 47 kemšacymi městnami, mjez nimi 22 hłownych cyrkwjow. Duchownych bě 76 a k tomu hišće 14 we wšelakich cyrkwinskih skutkach.

Duši bě 1885: 156 565, 1905: 471 072. I. adwenta léta 1884 je nowy superintendent zawjeđel kemše za džěci a w léce 1885 wosadnu pomocnu službu zarjadował. W lětach mjez 1884 a 1909 powyje so 14 nowych cyrkwjow a 9 nowych farskich domow so natwari. 1885

do 1889 wobnowi so Thomasowa cyrkej wobšěrnje a 1901 do 1902 Nikolai-cyrkej. Zo skutkuja w Lipsku diakonisy a zo je tam mačerny dom diakonisow, je jeničce zaslůžba D. Panka (D. woznamjenja čestny teologiski doktor — přisp. red.). Z jasnym wočkom, wěstěj a sylnej ruku a horcej wutrobu je wón skutk žónskeje diakonije w Lipsku započal a dale wjeđel, k čemuž je Bóh swoje bohate žohnowanje dal.

Wuznamnu rólú je Oskar Pank hrał, to je zrozumliwe, w Gustaw-Adolf-džěle, kotrež ma džě po tradiciji w Lipsku swoje srjedzišćo. W léce 1900 wuzwoli so wón, po tym zo bě hižo wot léta 1885 přislušał k centralnemu předsydstwu, za předsydu tuteho gremija. Dale je wón napisał poł ducenta knihow, wosebje předarske a žiwjenske.

Zjimajo móžemy prajic: džěń, na kotrymž zapokaza so delnjoserbski farar zo wjeski Oskar Pank do swojeho zastojnstwa jako superintendent eforije Lipsk I, woznamjenja započatk nowého časa za cyrkwinske žiwjenje Lipska.

Pod jeho předhadnikom Lechlerom bě zastojnstwo superintendenty hišće zjednočene z tym profesora na uniwersite. Tute zjednočenje njedaše so zdžeržec. Wot tuteho přemyslenja wuchadžeštej rada města a cyrkwinske předstjerstwo Nikolai-wosady, jako powołaštej w léce 1882 Oskara Panka do farstwa swj. Mikławša, hižo z tajnym přecom. zo stanje so wón wyši pastyr cyleho Lipsčanskeho duchownstwa. Pank zastupi derje přihotowany do swojeho zastojnstwa a je to, štož sej wot njeho wočakowachu, w polnej měrje spjelnił.

Tajny Cyrkwinski rada D. Jan Oskar Pank, čestny měščan města Lipsk, čestny doktor Teologiskeje fakulty Lipska, ryčer 1. klasy kral. sakskeho rjadu zaslůžbow, komtur 2. klasy kral. sakskeho rjadu worjoła, a ryčer kral. prusk. krónoweho rjadu 2. rjad., narodži so 2. meje léta 1838 w Lutolu jako syn tamnišeho serbskeho fararja a zemrě dnja 14. apryla 1928 w Schachau (pola Lindau při Bodensee). H. Nowak

Nazymske schadžowanje

Krajneje synody

W dnjach 15.—19. oktobra wotmě so na žurli Chrystus-wosady w Drježdžanach-Strehlen poslednje schadžowanje 21. krajneje synody.

Wróco hladajo na 6 lět tuteje wólbneje peridy móže so prajic, zo bě to žiwa a na přichod orientowana synoda. Z tym njeje prajene, zo hodži so wšo, štož je tuta synoda přemyslowała abo samo wobzamknyła, wot wosady na městnje praktikować. Přirunanje wo pšěničnym zornjatu ma wuznam tež za džělo synodow.

Nazymske schadžowanje bě napjelnje-ne wot rozprawow. Rozprawa krajneho biskopa dr. Jana Hempela bě po myslach dalewjeđenje temoweje skupiny schadžowanja Ekumeniskeje rady we Vancouver (Kanada), w kotrež bě dr. Hempel aktiwnje sobu skutkował. Wón bě sej temu wuzwolił: „Přez džělenje wumóžić“ (Heilen durch Teilen).

Rozprawa Krajnocyrkwinskeho zarjada pokaza zaso wulku šerokosć cyrkwinskih aktiwitow. Mje je wocuzbniło, zo studuje wšo dohromady z našeje krajneje cyrkwe 250 studentow teologiju, zo pak bu w zašłym léce jenož 27 ordinerowanych.

Cyrkwinske wjednistwo měješe w roz-

prawnej dobre kopicu džěla. Tu jenož někotre temy: Lutherowy jubilej, generalna wizitacija w cyrkwinskih wobwodžě Lipsk-zapad, praksa božeho wotkazanja při młodžinskih zarjadowanjach, ekumena, personalne problemy...

Napjeće bě so skónčna rozprawa kongresa a cyrkwinskeho dnja wočakowała. W jednym wuprajenju běchu sej wšitecy wobdžělnicy přezjedni: Cyrkwinski džěń bě wulki swjedžen našeje cyrkwe! Na kongresu wobdžěli so 7 000 ludži. Połojca wobdžělnikow bě młodša hać 30 lět. Najsylnišo wopytana tema běše: swójbna mjez cyrkwu a šulu. Na druhim městnje kongresowych temow steješe: „naši wnučkojo chcedža tež žiwi być“. Na wulkim skónčnym zarjadowanju nježdělu wobdžěli so někak 100 000 ludži. Wotměchu so mnohe ekumeniske zetkajnja.

Statnym městnam a zarjadam dzakowaše so hišće jónu za podpěru při planowanju a přewjedzenju. Runje tak dzakowaše so njeličomnym pomocnikam.

Hosćiceljo běchu tež 6 katolskich Drježdžanskih wosadow.

Synoda schwali wotličenje za léto 1982. Wuslědk bě wo wjele wyši, hać bě so to wočakowało. Synoda dzakowaše so wšitkim, kiž su přez swoje dary a swoje džělo k dobremu wuslědkej přinošowali. Hospodarski plan za léto 1984 schwali so jednóhłnsnje.

Tute naličenje je jenož džěl džěla synody.

Běchu tež oficielne rozžohnowanja: Jan Cieslak, wot léta 1951 sobustaw synody, 1967—1983 jeje prezident. Wón ma wulke zaslůžby wo aktiwizowanje lajkow w cyrkwi a je zdomom prezident kongresa a cyrkwinskeho dnja. Dale wužohnowa so wyši krajnocyrkwinski rada Heimbald, nawoda financneho wotrjada krajnocyrkwinskeho zarjada. Wón džě 1. 11. 1983 na wuměnk. Pod jeho wjednistwom su so financy krajneje cyrkwe stabilizowali. Wón je jara na to kedžbował, zo so přewjele pjenjěz njewudawaše, ale zo běchu stajnje tež pjenjezy, hdžež so woprawdže trjebachu.

21. synoda měješe, zo bychmy to hišće jónu w ličbach prajili, wo 74 předlohad krajnocyrkwinskeho zarjada wot-hłosować. To su hłownje cyrkwinske zakonje a porjady. Před kóždym wothłosowanjom so wo wěcy diskutuje. Wjac hać 1 200 zapodačow na synodu měješe so wot wotpowědnych wuběrkow wuradžować a wotmołwić. 308 zapodačow wot synodalow a wot wuběrkow synody zapoda so na plenum synody. Kóždy synodala móže samostatnje namjety činić, trjeba pak za njón podpěru 10 druhich synodalow, zo by so wo jeho namjeće rěčalo. Hdyž je wjetšina při wothłosowanju přečiwo namjetej, je wón wotpokazany.

Tak někak wotběži wšedny dzeń synody. Tež 22. synodže so hinak njeponóždze. 22. krajna synoda woli so dnja 28. januara 1984 wot cyrkwinskih předstejčerstwow. Temwo a džeła je dosć za cyrkej džensa, jutře a zajutřišim!

Kurt Łatki, Přiwóicy
serbski synodala

70 lět ewangelska cyrkej w Hóznji

Kónc septembra woswjeći ewangelska wosada w Hóznji swjatočnje jubilej swojeje cyrkweje. Kemše běchu swjatočne a z pozawnami a cyrkwinskih chórom wobrubjene. Po tym bě wosadny swjedžen z kofejom a tykancom a małym koncertom.

Swjedženske přédowanje dzeržeše wosadny farar Hein wo Luk. 17, 5–6, zo maja křesćenjo krutu wěru kaž žonopowe zornjatko. Wosebite postrowy rěčachu superintendent cyrkwinskeho wokrjesa Ruhland, farar Kolata (Kroppen) a džowka přenjeho Hóznjanskeho fararja, Kabscha, kotryž je cyrkej natwaril a bě 1913–1919 tam z fararjom.

Wšitcy starši wosadni, kiž dožiwichu w léce 1912 položenje zakladneho kamjenja a poswjećenje dnja 14. septembra 1913 sobu, dóstachu dopomjenske fota cyrkweje wot léta 1913 hač do džensnišeho.

Hóznja słuša wot léta 1952 do wokrjesa Zły Komorow, před tym do Wojerec a słušeše hač do léta 1966 tež do Wojerowskeho cyrkwinskeho wokrjesa. W léce 1966 přindže z druhimi we wokrjesu Zły Komorow ležacyimi wosadami do noweho cyrkwinskeho wokrjesa Rólany (Ruhland) w Zhorjelskej cyrkwi.

Hač do léta 1908 słušeše Hóznja do Łutow a z tym do Berlinsko-braniborskeje cyrkweje.

W léce 1969 so cyrkej wot wonka přez nowy wobmjek wobnowi a wěža dósta nowe čisłowniki za časnik. Hižo w léce 1955 běchu so 3 nowe zwony poswjećili. Najrjeńša pycha znutřikowneho su zdžeržane wokna we wołtarnišću z bibliškimi wobrazami. G. Wolf

Niska: Njedzelu, dnja 16. oktobra zapokaza Zhorjelski krajny biskop dr. Wollstadt w derje wopytanych młodžinskih kemšach noweho dušipastyrja za młodžinu w Zhorjelskej krajnej cyrkwi, Christophu Wernera, do jeho zastojnstwa. Wón bě dotal farar w Altenbergu w našej krajnej cyrkwi.

Dotalny młodžinski farar krajneje cyrkweje, Werner Liedtke, přewozmje wjednistwo „Akcije Sühnezeichen“ w Berlinje. G. Wolf

Naše nowiny a časopisy před 100 lětami

3. nowembra swječeše naš sprócnjwy a swěrný serbski wóćinc k. wyši seminarski wučer K. A. Fiedler swój 25lětny zastojnski jubilej a dósta při tej skladnosći ze strony swojich kolegow a šulerjow, kaž tež přede wšěm ze strony swojich serbskich přecelow mnohe wopokazy počescowanja a lubosće. A tež k. redaktorej J. E. Smolerjeje, kiž k. jubilaraj w mjenje Serbow zbože přeješe, z radoscu přihłosujemy, zo su jemu Serbja najwjetši džak winojći dla jeho wšelakeho skutkowanja za swój serbski narod, přede wšěm pak dla přihotowanja serbskich spěwanskich swjedženjow. Bóh Wjeršny zdžerž nam našeho Fiedlerja hišće dołhe léta při strowym a wjesolym skutkowanju za naše lube Serbstwo! Lužica, december 1883

Serbske akademiske towarstwo „Sorabikum“ w Lipsku tež w tutym polěće pilnje dale skutkuje kaž w zaždženym času, po swojim „motto“: Bohu k česći, Serbam k wužitku. Sobustawy su: kk. stud. theol. J. Handrik (předsyda), stud. theol. J. Wałtar (pismawjedžer), stud. theol. P. Rada, stud. theol. P. Jenč, kand. med. H. Cengel, stud. med. J. Wjela a wojski lékař N. Rachel. Dale wopytuja serbske towarstwo k. hl. agent Pohonč, k. knihikupc Pjeha a hdys a hdys tón abo tamny přecel Serbstwa. Sobustawy každy pjatk wječor 8 hodž. w uniwersice so zhromadžuja, hdžež so hodžinu džeła; po tym so pola karančka piwa wo naležnosćach w Serbach atd. rozrěčuja. — Něšto nowe je w tutym polěće naš „serbski kofej“, wutoru popoldnju wot 2–3 hodž., hdžež ma každy skladnosć, lubu serbsčinu rěčec a slyšeć. Skrótka: chcemy wšitko činić, zo bychym byli a wostali dobri Serbja! To daj Bóh!

J. W.
Lužica, december 1883

Druzy wo Serbach

Jako 30. septembra t. l. Budyski měšćanosta, knjez ryčer Löhr, swój 25lětny zastojnski jubilej swječeše, přeješe jemu tež k. redaktor komthur Smoler w mjenje Budyskich Serbow zbože. Za tutu zbožopřeču so podžakowawši džeše k. jubilar mjez druhim z pozběhnjenym hšosom: Haj Serbja su swěrný lud, na Serbow móže so každy chroble spušeć!

Lužica, december 1883
(zestajała R. Šafratowa)

Lubi čitarjo!

Lěto chila so ke kóncěj, a tež naš časopis dyrbi swoje pjenjezne naležnosće rjadować.

Džakujemy so Wam wšěm za to, zo sće nam přinoški a dary posředkowali — jenož wot přinoškow njemóžemy wostać a tuž smy za dary wosebje džakowni. Njemóžemy každemu wosobinsce pisać. Tohodla plaći wšitkim daricielam tutón powšitkowny džak!

Mnozy z Was budžeja swoje přinoški w swojej wosadze plaćić. Za tych, kiž dostanu naš časopis připóslany abo kiž chcedža — a chcemy to hišće raz rjec, zo smy za to jara džakowni a zo je woprawdže trjebamy — wosebje dar daric, njech přepokazaja woboje na konto 4962–30–110 (wón steji w každym čisle zady w małym čišćanym „impresumje“). To je nam najlubšo! Štož pak sam přepokazać njemóže, njech posćele wšo z „Postanweisung“ na našu pokladnicu, knjeni Hertu Hempelowu, 8600 Bautzen, Joh.-Seb.-Bach-Str. 15. Zawěsće móžeće so při přepokazanju abo připóslanju na swojej lutowarni abo posće poradžować dać. Připóslanje z póstom plaći wob léto za jedyn eksemplar 3,00 hr, za wjacore wotpowědnje wjac.

Ze swojimi přinoškami a darami pomhaće Wy, lubi čitarjo, zo móže naše lube lopjenko dale wuchadžeć a zo móže tež wobrazy měć a za druhe wudawki dosć srědkow nałožować. Džakujemy so Wam hišće jónu jara wutrobnje!

Wašej
Gerat Lazar, ekspedient
Cyril Pjeh, redaktor

Bukeyc: Njedawno móžešćej dvě swěrneje wopytwarece našich serbskich božich službow a čitarce našeho „Pomhaj Bóh“ swoje 90. narodny swjećić.

3. septembra léta 1894 narodži so we Wujědže pola Keltic Hana Krawcowa, kotraž běše so wudała na kublerja Arnošta Krawca z Kołwaza, kiž běše bratr

Raffael (1483–1483)

Cyły kulturny swět spomina létsa na 500. narodny wuznamneho italskeho molerja Raffaela Santi. Wón bě žiwy wot léta 1483 — kaž Martin Luther a zemře mlody w léce 1520.

Hižo jeho nan bě moler a wot njeho je syn dóstał solidne zakłady. Dale rozrosće wón pod wliwom Peruginoho a wosebje pod wliwom florentinskeho Leonardo da Vinci. Swětaznate su Raffaelowe nabožne wobrazy a portrety, wosebje jeho madony. Najwuznamniša je Sixtinska madona, kotraž je nětko w Drježdžanskej galeriji.

Na wjeršku swojich tworjenskich mowow je skutkował w Romje. Je tam wupyšil waticanske rumnosće, narysował kartony za přestrěncy do Sixtinskeje kapaly ze scenami ze žiwjenja japoštołow atd.

Raffael wustupi tež jako architekt, jako bě hlowny twarski wjednik cyrkweje swj. Pětra. Staraše so tež w swojim času wo wukopanki stareho Roma.

Wón je w swojich džělach z najwjetšej dokonjanosću zwobraznil ideal renesancy. To bě wumělski směr, kotryž so zepěraše na antiksku kulturu a kotryž so přecowaše wo jeje wožiwjenje. M. Hl.

Raffael: studija k wobrazej Juliusa II.

něhdyšeho Hrodzišćanskeho fararja. Jeje mandželski zemře hižo před 25 lětami. Wona j měještaj dweju synow a džowku. Jedyn syn je njebočički. Wona sama je hišće čila a poměrnje strowa a wopytuje samo hišće druhdy serbske bože služby, wosebje, hdyž swjeći so bože wotkazanje.

Dnja 12. oktobra léta 1894 narodži so w Bolicach Emma Bernhardtowa. Wona wuda so na kublerja Pawoła Bernhardtta z Trjebjeńcy, kiž zemře w léce 1977. Wona ma jednoho syna. Z domu wjace njeprindže, ale swjeći porjadnje, mjenujcy štyri króć wob léto, doma swjate bože wotkazanje w serbskej marčesćinje.

Přejemy woběmaj jubilarcomaj wšo dobre a Bože žohnowanje dale hač do wěčnosće. G. L.

Nihdy njezajuješ Božu ruku sylnišo nad sobu, hač hdyž sej wobhladaješ zašle léta žiwjenja. (M. Luther)

Stawizny serbskich cyrkwinskih dnjow

Gerat Lazar

Serbski ewangelski cyrkwinski džen je dar powójnskeho časa. Wón pak ma prjedownikow, kiž sahaja hač do 19. lětstotka. Přeco hižo su so Serbja rady schadźowali z bratrami a ze sotrami z druhich wosadow. Woni mějachu k tomu skladnosć na misioniskich a na Gustav-Adolfskich swjedženjach. Njédželu popoždnu bychu najprjedy serbske kemše měli, ale wšitcy wostachu tež na němskej božej službě, na kotrejž by „eksperta“ tamneho cyrkwinskeho skutka, wo kotryž so jednaše, porěčał. Tež susodne wosady běchu na to přeprašene. Samo po wójnje mějachmy krótko do 1950 hišće Gustav-Adolfski swjedzeń w Bukecach a krótko po tym misioniski zjězd w Rakecach.

Ale cyrkwinski džen běše so tehdom hižo narodził.

Prěni so wotměwa w léce 1947 we **Wojerecach**. Iniciator běše tamniši drugi farar Černik, kiž běše woprawdže serbski prócowar. Tutón zjězd běše mjeńšeho formata. Tehdom hišće njebě možno daloko wokoło pućować. Štó měješe awto? A tež busy njejezdźachu. A tola njeměješe tutón džen jenož lokalnu hódnotu. Štóž móžeše z bliskeje wokoliny, je so wobdźělił. Přédował je farar Černik sam. Woni su tehdom wjele wuradźowali wo nowych serbskich spěwarskich. Wšak běchu so wokoło 15 lět prjedy tajke wudałe. Te pak ležachu wjazane a njewjazane w Serbskim domje a buchu přez fašistow w léce 1945 zničene.

POWĚŚĆE

Budyšin: Dnja 21. oktobra schadźowaje so na serbskej farje Wuběrk Zwjazkoweje zhromadźizny pod nawjedowanjom swójeho předsydy, fararja Alberta. Rěčachmy wo Wosadnym dnju w Zidzinom a přemyslowachmy wo možnym nowym městnje. Knjez Łatki da wobšěrně a jara zajmawu rozprawu wo runje zakončenej nazymskej Krajnej synodze. Wězo so tež wo druhich serbskich a serbskich ewangelskich naležnosćach rozmołwjachmy, ale ničo njewobzamknjachmy. C. Pj.

„**Chlěb za swět**“: Tuta akcija ewangelskich cyrkwjow w NDR je w 24 lětach swójeho wobstaća w 70 krajach Azije, Afriki, Lačonskeje Ameriki a Europy pomhała. K tomu je so dotal wšo dohromady 70 milionow hriwnow dario.

„Smy pomhali při zemjerženjach a powodženjach, při wichorach a potepjenjach přez morjo, při epidemijach a hlódtradanju“, praji spolnomócnjeni tuteje akcije, farar Günter Otto (Radebeul), w rozprawje před Zwjazkowej synodu w Hermannswerder. Pomoc z bohateho sewjera do chudeho juha pohnuwa ludźi tam k přemyslenju, praji wón. ena

Praha: Nowinska služba CFK – Křesćanskeje měroweje konferency rozprawja: Kóždy lěto na poslednjeje njédželi w meji prosy CFK swóje sobustawske cyrkwyje a regionalne wuběrki, zo bychu wobešli „Afrika-njédželu“. Při tutej přiležnosći přewjedu so tež kollekty, kotrychž wunošk přepodawa so cyrkwjow w Africe k zwoprawdženju

Křižna cyrkej we Wojerecach

jich wšelakich humanitarnych projektow.

Najwjetši džel zběrkow, kotrejž běchu českosłowakske a madžarske sobustawske cyrkwyje w léce 1983 nahromadźili, je so hižo cyrkwjow w Močambique (5 000 dollarow), Tansaniji (4 000 doll.), Senegal (2 000 doll.), Togo (2 000 doll.), Sierra Leone (1 000 doll.), a Nigeriji (1 000 doll.), přepodał.

Branibor: K Ewangelskej krajnej cyrkwi Berlin-Branibor słuša zdawna tachantski kapitul doma w Braniborje při Haboli. Wjednistwo krajneje cyrkwyje wobzamkny, biskopa dr. Károly Tótha, prezidenta Křesćanskeje měroweje konferency (CFK), powołać k čestnemu tachantej (Ehren-Domherr). Swjatočne zapokazanje biskopa Tótha bě njédželu, 2. oktobra. Zapokazanske předowanje dźeržeše starobiskop Schönherr, a Tóth měješe předowanje na tekst Efez. 6, 14 do 15. Wón wuzběhny, zo su wěrnosć, sprawnosć a měr džensa wužadanja za křesćanow. ena

Drježdźany: K swójemu nazymskemu schadźowanju dnja 29. oktobra w nowej Zions-cyrkwi w Drježdźanach bě sej Cyrkwinske bratrowstwo Sakskeje (Kirchliche Bruderschaft Sachsens – zhromadženstwo fararjow a cyrkwinskih sobudźelačerjow a aktiwnych lajkow našeje krajneje cyrkwyje, kiž su sej nadawk stajili, wo tym rozmyslować, kak móžemy w našeje towaršnosći křesćenjo być, hdyž wobhladujemy tutu jako pozitiwnu možnosć) přeprosyło prof. dr. Milana Opočenskeho z Prahi z Komenius-fakulty. Wón dźeržeše před wjace hač 50 připoslušarjami jara zajmawy přednošk wo temje: „Politika ewangelija – křesćanska orientacija w towaršnostnych přelamach našeho časa“. Po přednošku bě jara dobra diskusija.

Berlin: Prezident Swětowego zwjazka bibliskich towarstwow (United Bible Societies), farar dr. Oswald C. J. Hoffmann ze St. Louis, Missouri (USA), buďže 10.–15. nowembra z hosćom bibliskeho skutka w NDR. Wón wobdźěli so na swjatočnosćach za Luthera w Eisleben a Lipsku a buďže potom hosć wosadow a bibliskich towarstwow.

Greifswald: Z 58 studentami su po lětach přěni raz zaso wšitke studijne městna na sekciji teologije Ernst-Moritz-Arndta-university wobsadźene.

Po wotewrjenskich kemšach dźeržeše profesor dr. Hildebrandt (prof. za systematisku teologiju) wotewrjenski přednošk na temu: „Wuznam Marxoweje kritiki nabožiny za teologiju“ a hódnoćeše tutu kritiku jako „kritiski špihel“, přez kotryž stej teologija a křesćanstwo zaso na zakladny bibliski nadawk pokazane, něšto za sobučłowjeka činić. ena

SERBSKE BOŽE SŁUŽBY

december 1983

4. 12. – 2. adwent
Budyšin-Michalska: 9.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (Albert)

Budestecy: 14.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (G. Lazar)

Minakal: 8.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (Feustel)

11. 12. – 3. adwent

Hrodzišćo: 14.00 hodź. ordinacija J. Malinka
Huska: 10.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (G. Lazar)

18. 12. – 4. adwent

Budyšin: 10.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (Feustel)

Poršicy: 8.30 hodź. kemše z božim wotkazanjom (Feustel)

Rakecy: 9.30 hodź. kemše zhromadnje z Nje-swacitdom (J. Lazar)

25. 12. – 1. džen hód

Bukecy: 9.00 hodź. kemše (G. Lazar)

26. 12. – 2. džen hód

Budyšin-Michalska: 9.00 hodź. kemše (Albert)
Hodźij: 10.00 hodź. kemše z božim wotkazanjom (C. Pjeh)

Hrodzišćo: 9.00 hodź. kemše (farar Malink)

1. 1. 1984 – Nowe lěto

Budestecy: 9.30 hodź. kemše (G. Lazar)

Budyšin-Michalska: 9.00 hodź. kemše (Albert)

6. 1. – Třoch kralow

Bukecy: 9.00 hodź. kemše (G. Lazar)

Pomhaj Boh, časopis ewangelskich Serbow. – Wuchadźa jónkróc za měsac z licencu č. 417 Nowinarskeho zarjada pola předsydy Ministerskeje rady NDR. – Rjaduje Konwent serbskich ewangelskich duchownych. – Hłowny zamołwity redaktor: Farar Cyril Pjeh, 8400 Riesa 11, Windmühlenstraße 17, tel. 72 83. Ekspedycja: Farar G. Lazar, 8601 Bukecy (Hochkirch, Kirchweg 3). Přinoški a dary na konto Sorbische evangelische Superintendentur Bautzen Sp. Bautzen 4962-30-110! – Ludowe nakładnistwo Domowina Budyšin. – Index-Nummer 32921 – Čišč: Nowa Doba, čišćernja Domowiny (III-4-9-1884)